

centraal museum utrecht 2002

ideaal!wonen

ideaal of massaal? zo woon ik! hoe wonen we morgen?

bijlage oktober 2002

ELLE
WONEN

Deze publicatie verschijnt ter gelegenheid van het programma **ideaal!wonen**, een serie van tentoonstellingen, collectie-presentaties en speciale projecten die van 21 september 2002 t/m 12 januari 2003 plaatsvindt in het Centraal Museum, Utrecht.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door samenwerking met ELLE Wonen en verschijnt als bijlage van ELLE Wonen nummer 74

Samenstelling & projectleiding:
Meta Knol

Inhoudelijke coördinatie:
Ida van Zijl

Projectcoördinatie:
Natalie Bos, Erica van Buchem,
Lydia van Oosten,
Gaudia van Tilburg

Marketing & communicatie:
Cecile Bögels, Kees Ruyter

Visuele communicatie:
thonik®, Amsterdam

Redactie:
Meta Knol, Ida van Zijl,
Kees Ruyter

Eindredactie:
Meta Knol i.s.m.
redactie ELLE Wonen

Lithografie:
NEROC, Amsterdam

Druk:
Senefelder Misset,
Doetinchem

Oplage:
85.000

Verkoopprijs:
€ 4 (losse verkoop)

Partners:
Elle Wonen, De Bijenkorf, IKEA

Sponsors:
ABN Amro, Auping, Pastoe

Met dank aan:
Proof Communication, Amsterdam
Bij Den Dom, Utrecht
Vitra Nederland BV

Uitgever:
Centraal Museum
Postbus 2106
3500 GC Utrecht
030 2 362 362
www.centraalmuseum.nl

Voor overname van foto's is voor zover mogelijk toestemming aan rechthebbenden gevraagd. Degenen die desondanks menen dat dit naar hen toe onvoldoende is gebeurd, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Niets uit deze uitgave mag vervelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Van werken van beeldend kunstenaars, aangesloten bij een CISAC-organisatie, zijn de publicatierechten geregeld met Beeldrecht te Hoofddorp.
© 2002, c/o Beeldrecht, Hoofddorp

omslag voorzijde

Plastic tuinstoel

ontwerper anoniem
datering ca. 1975
materiaal spuitgegoten polypropyleen
uitvoering diverse fabrikanten over de hele wereld vanaf midden jaren '80
oplage ca. 700 miljoen
prijs ca. 4.99 euro

omslag achterzijde

Rood-blaauwe stoel

ontwerper Gerrit Thomas Rietveld (Utrecht 1888 - Utrecht 1964)
datering ca. 1923
materiaal gelakt multiplex en beukenhout

uitvoering Gerard van de Groenekan (Nederland) vanaf 1923 tot 1972
oplage 100 à 200 stuks
prijs van ca. 25 tot 1000 Nederlandse gulden

uitvoering Cassina (Italië) vanaf 1972
oplage ca 5000 stuks
prijs ca. 1560 euro

foto's: Ernst Moritz, omslag en pagina's 8, 9, 16, 17, 30 en 31.
Hans Wilschut, 76 en 77.

ideaal!wonen is tot stand gekomen mede dankzij:

Gemeente Utrecht

Stimuleringsfonds voor Architectuur

22

Massaal of ideaal?

Gerrit Rietveld wilde ooit meubelen ontwerpen voor de massa, en tegenwoordig adverteert IKEA met de slogan 'democratic design'. Wat is er in de tussentijd gebeurd? De geschiedenis van de vormgeving van onze huisraad. /Ida van Zijl

32

Ik woon zo!

Een huis spiegelt het karakter van de bewoner(s). Hoe woont u zelf? Kies het woonprofiel dat bij u past. /Fotografie Maurice Boyer, Charles van Gelder

48

Het wonderhuis van Smart Alice

Geven we ons over aan de technologie of willen we terug naar de natuur? Smart Alice kiest voor een mix van beide: haar kookplaat werkt op zonne-energie, Aibo is haar robothond. /Bernardine Walrecht

07 Intro /U en de Utopie
/Sjarel Ex

10 Leidsche Rijn /Eerste Hulp
Bij Inrichting /Ineke Schwarz

14 Familieportretten /Oost
West Thuis Best /Liesbeth
Helmus

15 Column /Eindeloze
Metamorfose /Bas Heijne

18 Poppenhuis /De gedroomde
huishouding /Ileen Montijn

21 Gedicht /Rietveldzit
/Ingmar Heytze

42 Interview met Constant
/Architectuur voor een arbeids-
vrij bestaan /Alex de Vries

56 Fotoserie /Woning van
Edwin Zwakman /Meta Knol

63 Kinderpagina's /Wonen doe
je buiten... /-SYB-

66 Rietveldhuizen in Utrecht
/Licht, lucht, ruimte /Ida van Zijl

68 Doe-het-zelfpagina's
/Een Rietveld om zelf te maken

72 Vergeten talent achter De
Stijl /Herontdekt /Sjarel Ex

75 Bijzondere nalatenschap
/Levenswerk /Renger de Bruin

78 Het Centraal Museum

80 Agenda ideaal!wonen

Symbolische voorstelling van New Babylon,
collectie Hago's Gemeentemuseum

Architectuur voor een arbeidsvrij bestaan

De herontdekking van een toekomstfilosofie
 COBRA-kunstenaar Constant werkte van 1958 tot 1969 aan een architectuurproject ten behoeve van die mooie 20e eeuwse toekomstdroom, waarin mensenwerk zou worden overgenomen door machines. Zijn werk werd om diverse redenen terzijde geschoven, maar sinds kort vlamt de belangstelling op. Ontdek zelf waarom. /Alex de Vries

Constant (Constant Anton Nieuwenhuys, Amsterdam 1920) is een van de Nederlandse kunstenaars op Documenta 11 in Kassel, het grote vijfjaarlijkse overzicht van actuele beeldende kunst. De vitale COBRA-kunstenaar is er vertegenwoordigd met modellen, maquettes en tekeningen van zijn project New Babylon. Hieraan werkte hij van 1958 tot 1969. De belangstelling voor deze architectonische vooruitblik, die uitging van volstrekt nieuwe maatschappelijke verhoudingen, is de laatste vijf, zes jaar enorm gegroeid. Architecten van naam en faam refereren eraan en baseren hun ontwerpen erop. De New Babylon-presentatie in het Rotterdamse Witte de With eind 1998/ begin 1999 met de publicatie van Mark Wigley 'Constant' s New Babylon. The Hyper-Architecture of Desire', bevestigde de betekenis van Constant's project. De kunstenaar – die inmiddels al meer dan dertig jaar het maken van schilderijen als hoofdactiviteit heeft – gaat er bij de ontwerpen van New Babylon vanuit dat menselijke arbeid wordt vervangen door mechanische processen, waardoor alle basisbehoeften van de utilitaire maatschappij komen te vervallen. Er ontstaat onbeperkt ruimte voor het ontwikkelen van de eigen creativiteit, voor mobiliteit, continue wisselwerking, dynamiek en verandering. In het New Babylon van Constant is niemand gebonden aan huis en haard. Constant denkt de gevolgen hiervan tot in extremo door en visualiseert de talloze consequenties ervan. Een gesprek.

Wat vindt u van de hernieuwde belangstelling voor New Babylon? /Hernieuwd? Er is eigenlijk tot 1996 nauwelijks belangstelling voor geweest. De eerste, echt brede belangstelling kwam er pas tijdens die grote situationisten-tentoonstelling in Barcelona. Ik heb van 1957 tot 1960 deel uitgemaakt van die beweging van Guy Debord en heb toen mijn ideeën over New Babylon geformuleerd. Die naam is trouwens door Debord bedacht. De situationisten stelden zich teweer tegen het functionalisme en tegen het werk en het denken van architecten als Le Corbusier met zijn vier functies voor de stedenbouw'. Die werden uit elkaar getrokken in aparte zones: wonen, werken, recreatie en verkeer. De situationisten stelden daar het unitair urbanisme tegenover, een duidelijk integrale opvatting over het leven, waarbij het gaat om de samenhang en de eenheid van de stad. Debord en ik hebben dat geformuleerd in onze 'Declaration d'Amsterdam' dat in het tijdschrift 'Internationale Situationniste' werd gepubliceerd. In het unitair urbanisme is de mens dank zij technologische ontwikkelingen in staat om voortdurend de eigen omgeving in zijn relatie met anderen te herscheppen.

/Hoe moeten we ons dat dan voorstellen? /Dat is nu precies wat ik laat zien in New Babylon. Dat unitair urbanisme was zuiver een idee, puur filosofisch. Je kon je er niks bij voorstellen. Dat mocht van Debord zelfs niet. Hoewel in de ideeën vorm en ambiance een centrale plaats innam

maquettes schilderde ik met plexiglas en ijzerdraad een beeld van wat me voor ogen stond. New Babylon bestaat uit een netwerk van aan elkaar groeiende kernen zo'n twintig tot dertig meter boven het aardoppervlak waar de natuurlijke omgeving z'n gang kan gaan en waar de verbindingswegen gesitueerd zijn. Het is niet meer en niet minder dan een overdekte situatie met collectieve voorzieningen die je naar je hand kunt zetten. Vanwege het collectieve, integrale gebruik van alle voorzieningen door iedereen zijn sociale problemen zoals dakloosheid dan overwonnen.

/Inmiddels zijn er in de stedenbouw projecten gerealiseerd die als geïsoleerde fenomenen van New Babylon kunnen gelden. /Ja, en dat is precies het probleem. Omdat het geïsoleerde gegevens zijn, ondergraven ze het integrale idee dat New Babylon is. Hoog Catharijne in Utrecht is gebouwd door architecten die mij indertijd hebben opgezocht en zich hebben gebaseerd op ideeën van het unitair urbanisme. Maar omdat het geen collectief en dynamisch concept is en in zijn innerlijke doelstelling volledig ten dienste staat aan de utilitaire maatschappij, het nuttigheidsprincipe, blijft het bij een uiterlijke vorm. Interessant was wel dat Hoog Catharijne op een bepaald moment krioelde van de daklozen. Ik kom er al vijf jaar een aantal keren per week en daar ontmoette ik mijn vriend de dakloze, zoals ik hem altijd noem. Hij had net als ik een klein

'Ik stelde me voor dat ik al mijn favoriete buurten in de wereldsteden vanuit mijn eigen huis zou kunnen betreden. Die gedachte is nu een fysieke werkelijkheid geworden, want als ik hier mijn huis uitstap zit ik zo in een stukje China'

men, was een visualisatie daarvan onmogelijk. Tot het congres van de Internationale Situationniste in 1959 in München is de idee-ontwikkeling voor mij genoeg geweest, maar daarna kon ik me met de filosofie alleen niet langer tevreden stellen. Ik ben toen uit de beweging gestapt, om zelfstandig te werken aan de visualisatie van de verwachting die ik heb.

/Is het niet zo dat Debord u uit de beweging heeft gezet? /Nee, da's een misverstand. Debord roeyerde op een gegeven moment vrijwel iedereen². Dat was gewoon een sport voor hem! Asger Jorn en ik zijn er zelf uitgestapt. Jorn, die ik al kende uit mijn COBRA-tijd, was een belangrijk lid, hij financierde het ook. Maar hij was niet echt bezig met de vormgevende, architectonische ideeën, zoals Debord en ik dat waren. Hij schilderde. Die oude COBRA-geest gold als een radicaal situationisme, maar het was niet radicaler dan de ideeën van Debord. Doordat er steeds meer schilders bij de beweging kwamen, verwaterden de ideeën. Die schilders waren er toch op uit hun eigen werk onder de aandacht te brengen. Ik vond dat Debord daar te veel gehoor aan gaf en kwam alleen te staan in mijn verlangen de architectuur die we voorstonden te visualiseren. Maar Debord en ik zijn zonder ruzie uit elkaar gegaan. Ik vind het jammer dat Willemijn Stokvis in haar boek 'COBRA, de weg naar spontaniteit' schrijft dat ik ben geroyeerd³. Dat is niet waar. Debord vond dat je wel over New Babylon mocht dromen, maar niet aan een mogelijke uitvoering mocht werken. Hij verweet me vanuit zijn linkse ideologie dat ik een technocraat was, die techniek de creativiteit liet overheersen. Het eigenaardige was, dat ik door de rechtse tegenstanders van Debord werd uitgemaakt voor utopist, iemand die geen realistisch perspectief bood en er maar op los fantaseerde. Ik ben het een noch het ander. Ik ben gewoon gaan ontwerpen voor de toekomst. In

hondje, en daardoor hebben we kennis met elkaar gemaakt. Dat hondje zat in een kartonnen doos en ik was nieuwsgierig wat-ie te eten kreeg en zo. Op een keer vroeg hij om een tientje om het Leger des Heils te kunnen betalen voor een overnachting. Hij had zelf al tweevijftig. Ik had alleen een briefje van vijftientig en hij had natuurlijk geen wisselgeld. Toen heb ik hem dat briefje maar gegeven. Van het restant heeft hij toen een pakje Straatkranten gekocht en die is-ie zelf gaan verkopen. Dat was een nieuw begin voor hem. De laatste keer dat ik hem sprak vertelde hij me dat-ie een woning heeft gekregen.

/Het idee van New Babylon was voor u een nieuw begin. Valt het u niet moeilijk dat het in zijn integrale uitvoering nog niet te realiseren valt? /Zolang het leven blijft zoals het is in de hedendaagse architectuur, is het voor mij heel storend dat mensen zeggen zich te baseren op New Babylon. Tot mijn grote ergernis wordt het veel gezegd van het werk van de architect Rem Koolhaas. Ja, in zijn uiterlijke vorm is het op mij geïnspireerd, maar inhoudelijk heeft het niets te bieden. Koolhaas heeft mij niet begrepen. Vergelijk dat eens met het werk van de Brit Peter Cook in 'Archigram' -het tijdschrift en de architectengroep die daarbij hoorde- die heeft begrepen waar ik het over heb: dat is ook een geïllustreerde filosofie. Je verdoet je tijd niet met eindeloos theoretische voornemens maken, maar je tekent het en voert het uit. Koolhaas interesseert zich alleen voor de vorm als antwoord. Maar New Babylon is helemaal geen antwoord, maar de illustratie bij de idee hoe de mens zou kunnen leven als menselijke arbeid overbodig wordt waardoor tijd een andere dimensie krijgt. Veel nu gerenommeerde architecten zoals Cook en Tschumi hebben in de jaren zestig mijn lezingen in Londen voor het ICA bijgewoond en refereren daar nu aan. Ik was met New Babylon natuurlijk een

Constant, 2002. Foto: Pim Ras

'In de tijd dat ik leef, heb ik niets anders dan oorlog, geweld en vernietiging meegemaakt. New Babylon is een project waarin ik mijn optimisme heb uitgewerkt'

provocateur. Ik maakte ook deel uit van de provo-beweging al was ik een stuk ouder dan de rest. Ik heb in die rondtrekkende commune van de Amerikaanse hippiegoeroe en LSD-man Timothy Leary ook een uiting gezien van een New Babylonische manier van leven. De realisatie van New Babylon kan nog wel een paar honderd jaar of langer duren. Mijn generatie maakt het niet meer mee en de jouwe ook niet. Mijn generatie is uitgestorven. Alleen mijn hondje is nu ouder dan ik, die is al dertieneneenhalf, als je dat met zeven vermenigvuldigt, dan is-ie stokoud, hoor. Ik kan niet naar een groepsfoto uit het verleden kijken of iedereen is al dood, behalve ik. Mijn god, de hele troep is dood, denk ik dan. Debord heeft zichzelf in 1994, hij was 62, met een karabijn door het hart geschoten. Zijn weduwe heeft me nog geschreven toen ik in een Frans herdenkingsprogramma op de radio over hem had gesproken; dat ik de enige was die met warme sympathie over hem sprak. Dat komt doordat we altijd op goede voet met elkaar zijn gebleven. Hij heeft mij niet hoeven royeren en heeft nog geprobeerd me terug te halen in de beweging.

/New Babylon laat vooralsnog op zich wachten, maar toch zijn er veel maatschappelijke ontwikkelingen die de aankondiging ervan in zich dragen. U schreef begin jaren zestig al dat bij de cartografie, die niet alleen driedimensionaal is, maar ook nog in de beweeglijkheid van de tijd moet voorzien, de computer een onmisbaar instrument zou zijn. De computer is nu zo geavanceerd dat een dergelijke cartografie mogelijk is. /Er zijn veel losse elementen die in mijn opvattingen van destijds voorwaarden-scheppend zijn voor de totstandkoming van New Babylon zoals kunstmatige klimatologie, mobiliteit in uiteenlopende gedaante -van stapvoets tot supersonisch snel - en communicatie over grote afstanden. De computer maakt het mogelijk je ontwerpen virtueel te beleven. Ook mobiel telefoneren is een vorm van communicatie die de mogelijkheid van New Babylon dichterbij brengt. Een belangrijk onderdeel van mijn werk is een symbolische voorstelling van New Babylon. Daarvoor was een reiservaring van belang: ik zat twee uur in het vliegtuig en kwam bij wijze van spreken vanuit mijn Amsterdamse huis zomaar de binnenstad van Milaan binnen. Ik stelde me voor dat ik al mijn favoriete buurten in de wereldsteden vanuit mijn eigen huis zou kunnen betreden door een

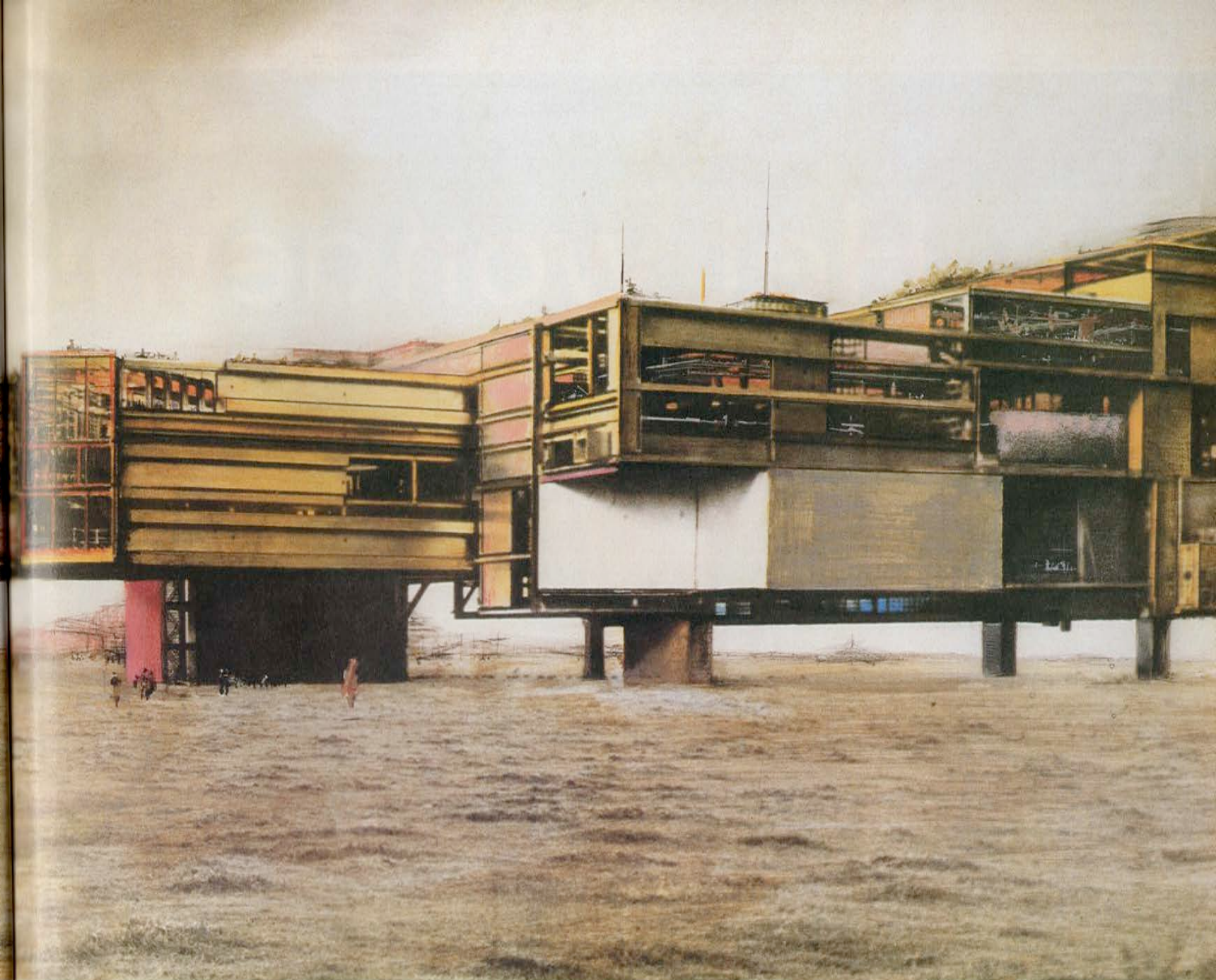
Gezicht op New Babylonische wijk, collectie Haags Gemeentemuseum. Foto: Victor E. Nieuwenhuis

'Debord vond dat je wel over New Babylon mocht dromen, maar niet aan een mogelijke uitvoering mocht werken'

bepaalde deur uit te gaan. Ik heb daar een plattegrond van gemaakt waarin ik de binnensteden van Madrid, Parijs, Kopenhagen, Dubrovnik, Sevilla, Boedapest, Bazel, Londen, Venetië enzovoort direct met elkaar heb verbonden. Ook die gedachte is nu een fysieke werkelijkheid geworden, want als ik hier mijn huis in de Amsterdamse binnenstad uitstap zit ik zo in een stukje China en even verderop in een Afrikaans dorp. Of op een Turkse markt. Kijk, dat is nu de theorie van de ambiance die Debord en ik hebben geformuleerd en die nu werkelijkheid is geworden door de hedendaagse migratiestroom, waar ik heel blij mee ben. Door die migratie vermengen de mensen zich en daaruit ontstaat de New Babyloner die New Babylon gaat creëren. Mijn Hollandse groentevrouw spreekt nu al een mondje Chinees, omdat ze nu eenmaal Chinezen in de winkel krijgt. Het is het tegendeel van de Babylonische spraakverwarring. We verstaan elkaar. Je maakt een wereldreis op een klein grond-

gebied. Ik maak nu mee hoe de geboortedag van Boeddha wordt gevierd. Hier in mijn buurt loopt dan een processie van Aziatische monniken in oranje mantels met een blote schouder. Er zijn andere cultuurvormen mogelijk die je moet erkennen in een nieuwe samenhang. Mijn mobiliteit is enorm, en ik hoef me niet eens zover te verplaatsen. Ik kan overal en altijd met mijn vrouw praten, waar ze ook is, we bellen elkaar mobiel. Het is onduidelijk waar iemand is. Een vaste woon- en verblijfplaats is niet meer vanzelfsprekend.

/U bent dan wel geen utopist, maar wel een optimist. /Het verleden is wellicht meer een hypothese dan de toekomst. Ik herinner me nog plaatjes uit mijn jeugd waar je de mens op de dinosaurus zag jagen, terwijl die miljoenen jaren voor de mens ontstond al was uitgestorven. Is mijn voorstelling van New Babylon niet veel realistischer? Kortom, er is al meer

bewaarheid van New Babylon dan ik zelf voor mogelijk heb gehouden. Er zijn twee grote pijlers in mijn werk: het optimisme en mijn teleurstelling en protest. In de tijd dat ik leef, heb ik niets anders dan oorlog, geweld en vernietiging meegemaakt. New Babylon is een project waarin ik mijn optimisme heb uitgewerkt, maar in mijn schilderijen is de verbanning en uitdrijving van mensen en volkeren een belangrijk thema, oorlog en revolutie. Ik verzet me tegen de wereld zoals ik die meemaak. Mijn toekomstbeeld is dat van een dynamisch labirint. Daarin lossen de problemen zich van de grotestadsellende zich op. Zolang die bestaat schilder ik erover. Maar tegelijkertijd ben ik een enorme romanticus en zijn nostalgie en muziek belangrijk voor me. Ik heb viool gespeeld en cimbaal, heb Schubert gezongen en trok met zigeuners op. Andere belangrijke thema's zijn de mythologie en de liefde. Het valt me op dat in het Christendom het dier vaak in zo'n laag aanzien staat. Ze worden geslacht en geofferd. In de Griekse mythologie komen de goden juist in diergedaante naar de aarde om contact met de mens te maken, als leeuw, zwaan, en stier. En de liefde wil ik in alle vormen schilderen, ook een verpleegster die een wanstaltige oude mummie aan het wassen is: naastenliefde.

1. Zie hiervoor: Libero Andreotti and Xavier Costa, eds. *Theory of the Dérive and Other Situationist Writings on the City*, Barcelona: Museu d'Art Contemporani de Barcelona & ACTAR, 1996.
2. <http://www.notbored.org/SI.html> is een website waarin een overzicht wordt gegeven van alle leden van Internationale Situationniste met een vermelding van hun roeyement of uittreding. Bij Constant wordt vermeld dat hij in de zomer van 1996 de beweging verliet.
3. Op pagina 319 van 'COBRA, de weg naar spontaniteit' (Blaricum 2001) schrijft Stokvis: "Sinds eind 1960 verpolitiseerde de I.S. echter zodanig dat de kunstenaars de een na de ander de beweging verlieten (Jorn in 1961) of werden geroyeerd (Constant in 1960)." Op pagina 340 daarentegen schrijft ze: "Halverwege 1960 trad Constant dan ook uit de beweging." Een authentieke bron biedt uitkomst: in het tijdschrift *Internationale Situationniste*, nummer 5, december 1960 wordt op pagina 10 bij de 'Renseignements Situationnistes' meegedeeld: "Constant a choisi de quitter l'I.S." (zie ook noot 2)